

NOWY PODRĘCZNIK FILOZOFII

Anna Jedynek, Tadeusz Walentowicz, *Filozofia*.
Podręcznik edukacji filozoficznej dla gimnazjum,
WSiP, Warszawa 2000.

Ukazał się pierwszy podręcznik filozofii przeznaczony dla gimnazjów. Jest to przedsięwzięcie pod każdym względem ambitne. Filozofia przedstawiona została problemowo, a nie historycznie, podstawą prezentacji jest nie nudna forma wykładowa, lecz żywy dialog z uczniem, a poziom trudności jest zróżnicowany, tak że każdy uczeń znajdzie w podręczniku coś dla siebie (najbardziej leniwi mogą poprzestać na szeregu zabawnych rysunków).

Główny zrąb książki stanowią 64 sekcje problemowe pogrupowane w czterech głównych działach. Już przyjęcie takiego punktu wyjścia okazuje się niezwykle cenne dydaktycznie. Jak mogłem się niedawno przekonać przeprowadzając krótką ankietę w internetowych grupach dyskusyjnych nawet studenci filozofii nie są w stanie określić, czym zajmuje się filozofia. Dominuje pogląd, że jej istotą jest teoretyzowanie na dowolny temat. Jak łatwo przewidzieć, takie teoretyzowanie na ogół nie owocuje żadnymi wartościowymi rezultatami. W tej sytuacji trudno się dziwić, że dla szerokiego rzesz filozofowanie to mętniactwo i jałowe przelewanie z pustego w próżne. Tymczasem już samo przejrzanie spisu treści rozwiewa wątpliwości, co jest przedmiotem filozoficznych dociekań. Co więcej, okazuje się, że można to sformułować jasno i wyraźnie. Przyjrzyjmy się zawartości podręcznika.

Zagadnienia epistemologiczne: Czy prawda zależy od nas. Złudzenia postrzegania, jakim ulegamy (względność doznań, wpływ przekonań i emocji na percepcję), odróżnienie doświadczenia wewnętrznego i zewnętrznego. Funkcje rozumu (przetwarzanie danych, tworzenie pojęć i sądów, stawianie pytań, wnioskowanie, stawianie hipotez i ich testowanie, rozpatrywanie problemów wykraczających poza doświadczenia). Rozumowania zawodne i niezawodne. Rola intuicji. Spór o najważniejszą władzę poznawczą. Spór o poznawalność świata, konflikt rozumu i doświadczenia. Spór o przedmiot poznania (realizm wobec idealizmu). Rola autorytetu i zasady jego wyboru. Wpływ na wiedzę środowiska społecznego, prze-

sądów, oczywistości, zdrowego rozsądku. Rola emocji w życiu. Różnica między filozofią i nauką, ich funkcje, dziedzina i metoda; nadużycia autorytetu nauki. Rola języka, funkcje wypowiedzi (informacja, ocena, wyrażanie uczuć, sugestie). Manipulacja za pomocą języka, kłamstwa. Wpływ języka na postrzeganie. Czy o wszystkim da się mówić. Funkcje sporów. Środki przekazu myśli (mowa, pismo, obraz, komputer).

Zagadnienia ontologiczne: Jak istnieją rzeczy, własności, liczby, zbiory. Jakie są rodzaje bytów (duch, materia, Bóg). Przestrzeń jako lokalizacja i jako metafora. Skończoność przestrzeni. Obiektywność przestrzeni. Istota zmiany, co się zmienia i jak. Wolność. Czas jako linia lub pętla, obiektywność i skończoność czasu.

Zagadnienia filozofii człowieka: Cechy osoby (intelekt, język, kultura, nauka, technika, filozofia, religia, literatura, sztuka, instytucje, kontrola emocji, historia, poczucie wspólnoty). Zróżnicowanie ludzi (płeć, wiek, wykształcenie, rasa, język, religia, upodobania), tolerancja i nacjonalizm. Wspólnoty społeczne (rodzina, szkoła, zakład pracy). Znaczenie tradycji, zagrożenia globalizacji. Dobro wspólne a dobro indywidualne. Regulowanie stosunków między ludźmi. Godność i prawa człowieka. Poglądy na pochodzenie człowieka. Rozwój jednostek i społeczeństw. Cel rozwoju ludzkości.

Zagadnienia filozofii wartości i postaw życiowych: Moralne aspekty ludzkich zachowań. Intencje i skutki jako podstawa oceny działania. Odpowiedzialność (różne znaczenia słowa). Wolność jako warunek odpowiedzialności. Kształtowanie postawy odpowiedzialności. Wzory osobowe, pozytywne i negatywne, ich rola społeczna. Istota problemów moralnych. Oceny moralne a smak i obyczaj, abularyzm i relatywizm ocen. Reguły i wyjątki w moralności. Spory o cele i o środki. Hierarchia wartości i norm, konflikty między normami. Postawy wobec wartości (egoizm, altruizm, utylitaryzm, hedonizm, epikureizm, stoicyzm, chrześcijaństwo). Cel i sens życia: dążenie do tradycyjnych wartości (dobra, prawdy i piękna). Szczęście (pomyślny los, wielka radość, posiadanie najważniejszych dóbr, trwałe zadowolenie z życia). Ból, cierpienie i śmierć oraz postawy wobec tych zdarzeń. Istota sztuki. Piękno (subiektywizm i obiektywizm). Twórczość. Przejście estetyczne.

Zgodnie z zaleceniami programowymi Ministerstwa Edukacji do prezentacji zagadnień dołączona jest zwięzła charakterystyka filozofii antycznej (dlaczego akurat ten okres – nie wiadomo). Są to uwagi o umysłowości greckiej i rzymskiej, przegląd głównych problemów poruszanych w tych epokach – powstanie świata, jego zmienność, czas i przestrzeń, konieczność, cel i przypadek, poznawalność świata, natura ludzka, wolność, porządek społeczny, dobre życie, rola bogów – a także historia głównych szkół filozoficznych. Dzieło wieńczy trzystronicowy rzut oka na dalsze losy filozofii.

Każda sekcja problemowa ma standardową strukturę. Rozpoczyna ją krótki dialog – często jest to scenka osadzona w realiach codziennego życia – z którego wyłania się centralny problem rozdziału. Następnie problem omówiony jest teo-

retycznie. Prezentację kończą zadania do pracy samodzielnej zgromadzone pod tytułem „Rozważa – uzasadnij – przedyskutuj”. Zakres tych zadań jest bardzo różnorodny. Najprostsze wymagają odtworzenia prezentowanej wiedzy, trudniejsze wymagają samodzielnych rozstrzygnięć lub podania przykładów (np. „Czy zdanie może być „trochę” prawdziwe”, „Czy wszystko, co jest oczywiste, jest również prawdziwe”, „Czy słuszny jest pogląd, że ludzkość doskonała się moralnie”). Czasem zdarzają się polecenia całkiem praktyczne („Włóż lewą rękę do miski z zimną wodą, a prawą do miski z gorącą wodą. Po minucie umieść obie ręce w misce z letnią wodą. Opisz doznania, jakie masz w każdej z rąk”). Najtrudniejsze wymagają przedyskutowania różnych stanowisk.

Posługiwanie się podręcznikiem wymaga od nauczyciela dużego zaangażowania. Zarówno zadania, jak i same prezentowane problemy mają różny poziom trudności. Rozróżnienie znaczeń słowa „odpowiedzialność” wymaga mniejszej zdolności do abstrakcyjnego myślenia niż uchwycenie różnicy między realizmem i idealizmem w epistemologii. Wybór zagadnień i sposobu ich wprowadzania należy do nauczyciela. Od jego wycucia zależy, czy omawiane problemy zainteresują czy znudzą uczniów. Nie jest to w żadnym razie podręcznik-samograj, który krok za krokiem prowadzi użytkownika od pierwszej do ostatniej lekcji. Poszczególne sekcje problemowe nie są ze sobą powiązane i mogą być realizowane w różnej kolejności. Podręcznik z założenia nie jest przeznaczony do wykorzystywania w ramach zajęć jednego przedmiotu (bo przedmiotu filozofia jak dotąd w gimnazjach nie ma). Jest on przystosowany do realizacji w ramach gimnazjalnej ścieżki międzyprzedmiotowej. Różne sekcje mogą być wykorzystywane w ramach różnych przedmiotów – matematyki, fizyki, nauki o społeczeństwie. Aby ułatwić poruszanie się po niełatwym materiale, Anna Jedynek przygotowuje obecnie komentarz metodyczny dla nauczycieli.

Niechęć do narzucania rozstrzygnięć widoczna jest także w ujęciu merytorycznym poszczególnych problemów. Podręcznik przepojony jest humanistycznym podejściem do świata, propaguje tolerancję, ale i dyscyplinę moralną. Na tym jednak wyrażanie preferencji autorów się kończy. Nie dają oni odpowiedzi na pytania, które stawiają. Nie mówią, czy lepiej być wiernym tradycji, czy od niej odchodzić, wierzyć w istnienie świata czy w nie wątpić. Podręcznik jest bowiem zachętą do filozofowania, a nie zbiorem filozoficznych dogmatów.

Podręcznik jest dziełem pionierskim. Zapewne wiele jest w nim rzeczy, które można by poprawić. Nie warto jednak wszczynać na ten temat teoretycznej dyskusji. Najlepiej, aby impulsem do zmian były sygnały płynące od nauczycieli korzystających z podręcznika. To oni mogą wskazać, które zagadnienia okazały się zdecydowanie za trudne, a które potraktowane zbyt skrótowo.

Paweł Więckowski